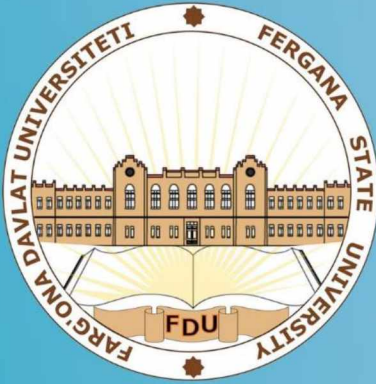

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O‘RTA MAXSUS
TA‘LIM VAZIRLIGI**

**FARG‘ONA DAVLAT
UNIVERSITETI
FILOLOGIYA FAKULTETI**

**FILOLOGIYA TA‘LIMI
MASALALARI:
MUAMMO VA UNING
INNOVATSION YECHIMLARI**

**MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIV-AMALIV ANJUMAN
MATERIALLARI TO‘PLAMI**

II-QISM

**OLIIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI
FILOLOGIYA FAKULTETI**

**“FILOLOGIYA TA'LIMI MASALALARI: MUAMMO VA UNING YECHIMLARI”
MAVZUSIDAGI XALQARO-AMAIL ANJUMAN MATERIALLARI TO'PLAMI**

II-QISM

2022-YIL 11-MAY

**“ВОПРОСЫ ФИЛОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ПРОБЛЕМНЫЕ
ВОПРОСЫ И ИХ ИННОВАЦИОННЫЕ РЕШЕНИЯ” СБОРНИК
МАТЕРИАЛОВ МЕЖДУНАРОДНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ**

ЧАСТЬ II

11 МАЯ 2022 ГОДА

**“ISSUES OF PHILOLOGICAL EDUCATION: PROBLEM ISSUES AND
THEIR INNOVATIVE SOLUTIONS” COLLECTION OF MATERIALS OF THE
INTERNATIONAL CONFERENCE**

PART II

MAY 11, 2022

FERGANA 2022

РАҲБАР НУТҚИДА ҲОЗИРЖАВОБЛИК

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6529463>

*Шерозбек Муминов,
ФарДУ таянч докторанти.
Сирвиноз Мадаминова,
ФарДУ талабаси.*

Аннотация: Мақолада раҳбар фаолиятида ҳозиржавобликнинг урни, унга эришни омиллари таҳлил ва тадқиқ этилган.

Калим сўзлар: раҳбар, нутқ, сўз, ҳозиржавоблик, мутобиба, мақтов, танбех, рағбат.

Аннотация: В статье анализируется и изучается роль оперативности в деятельности руководителя, факторы, обеспечивающие ее достижение.

Ключевые слова: лидер, речь, слово, отзывчивость, комплимент, похвала, упрек, поощрение.

Annotation: The article analyzes and studies the role of responsiveness in the activities of the leader, the factors that achieve it.

Keywords: leader, speech, word, responsiveness, compliment, praise, rebuke, encouragement.

Сўз, сўзлаш қобилияти Аллоҳ яратган мавжудотлар ичида фақат инсонгагина берилган энг олий неъматдир. Меҳр, газаб, нафрат каби туйғуларни хайвонлар ҳам туйиши, буни ташқи муҳитда намоён қилиши мумкин. Лекин онгли ҳаракат қилиш, бири-бирига ички кечинмаларини сўз ва бошқа тил, нутқ бирликлари ёрдамида ифодалаш фақат инсонгагина хосдир. Жамиятнинг ажралмас бўлаги бўлган шахс сўз орқали жамиятда кадр топади, касбий фаолиятида муваффақиятга эришади, янги танишлар орттиради. Ёки аксинча, юқорида санаб ўтилганларнинг тескараси бўлиши ҳам мумкин.

Ушбу мақоламиз раҳбар нутқий фаолиятининг бир қирраси – ҳозиржавоблик мавзусига қаратилган бўлиб, аввало раҳбарнинг нутқий фаолияти, унинг нутқ сўзлай олиш санъати ҳақида қисқача тўхталиб ўтамыз. Раҳбарнинг чин маънодаги йўлбошловчилик даражасига етишишида кўп билим, юксак салоҳият, темир интизом, кўп китоб ўқиганлиги, ўз соҳасига доир билимларни мукамал эгаллаган бўлиши ва шу билан бирга, нотиклик санъати, тадбиркорлик маҳоратининг урни бениҳоя катта. Зеро, буюк саркарда, соҳибқирон Амир Темур бобомиз машхур “Темур тузуклари” асарини бежизга қуйидаги жумлалар билан бошламаганлар ва бутун асар давомида муомала, мурсою мадора масаласига қайта-қайта мурожаат қилганлар: “Ўзга мамлакатларни забт этиш, уларни идора қилиш, ғаним лашкарларини синдириш, душманни тузукка тушириш, муҳолифларни (кўнглини овлаб) дўстга айлантириш, дўст-душман орасида муомала, мурсою мадора қилиш хусусида ушбу тадбир ва кенгашларни қўлладим...” [6, 14.]

Замонавий раҳбарнинг нотиклик санъатини пухта эгаллаганлиги мажлислар, ходимлар билан буладиган турли хил йиғинларда ҳамиша диққат марказида бўлишига, бераётган буйруқлари, топшириқларини қўл остидагилар оғишмай бажариши энг асосий

омилдир. Раҳбар нутқ сўзлаётган пайтда қатъият билан, вазиятдан келиб чиқиб, бир оз мутойибага, мақтовга, танбехга, рағбатга ҳам урғу бериши унинг нутқидаги таъсирчанликни оширади. Чинакам нутқ катта маҳорат ва пухта тайёргаликнинг маҳсулидир.

Айтиш мумкинки, нотиклик, муомала маданияти барча касбларнинг, санъатларнинг асосида мавжуд. Ўз фикрини оммага чиройли тарзда, аниқ ва содда тушунтира олиш ва ишонтира билишга бўлган ҳаракат деярли барча соҳа, касб эгаларининг табиатида бор. Тажрибали педагог Ш.Раззоқов “Раҳбарлик учун махсус билимлар, кўникмалардан ташқари, одамлар билан муомила қилиш, кўл остидагилар билан тил топишиш, топқирлик, ҳозиржавоблик, қалтис вазиятлардан чиқа олиш, жараённи баҳолаш, энг асосийси, ҳар қандай мушкул вазифани мураккаб ҳолатларда ҳам удалай оладиган аҳил ва жипслашган жамоа тузиш қобилияти мужассам бўлиши лозим”, деб таъкидлаган.

Нотиклар нутқидаги энг муҳим хусусият – бу, ҳозиржавобликдир. “Ўзбек тилининг изохли луғати”да бу тушунча шундай изохланган: “**ҲОЗИРЖАВОБ** [а. – билағон; гап, суҳбатда ўзини йўқотмайдиган; ҳаёт, давр талабига ўз иш-амали билан жавоб берувчи]”. “**ҲОЗИРЖАВОБЛИК** – Ҳозиржавоб бўлиш, ҳозиржавоб шахсга хос хислат, муомала, хатти-ҳаракатдир [8, 545.]

Ҳар қандай раҳбар ҳозиржавоблик билан ўз қобилиятини намоён этади. Ҳоҳ мажлис пайти бўлсин, ҳоҳ қандайдир тadbир бўлсин, раҳбар ходимлари томонидан берилган саволга ўрнида ва мантикли жавоб қайтариши зарурдир. Раҳбардаги ҳозиржавоблик нафақат нутқида, балки олиб бораётган фаолиятида ҳам бевосита намоён бўлиши керак. Бунга яққол мисол тариқасида шунини айтиб ўтишимиз жоизки, ҳозирги кунда ўзбек тилига аҳамият ҳар қачонгидан ҳам юқори. Бу масала юзасидан Президентимиз Ш.Мирзиёев кўплаб қарор ва фармонлар чиқармоқдалар. Давлатнинг биринчи раҳбари сифатида олиб борилаётган бу сиёсатга Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош ассамблеясининг 75-сессиясида илк бора ўзбек тилида нутқ сўзлаб ҳозиржавоблик намунасини кўрсатдилар. Жаҳон минбарларида туриб она тилимизда сўзланган ҳар бир жумла қалбимизга чексиз ғурур ва ифтихор бағишлади. Бу каби ҳозиржавобликни Президентимиз Ш.Мирзиёевнинг кундалик фаолияти ва нутқида кўришимиз, кўплаб мисоллар келтиришимиз мумкин. Жумладан, ҳозирги кунда бутун дунёни кўзга кўринмас ёв деб таъриф берилаётган касаллик ўз исқанжасида ушлаб турибди. Унинг инсонлар саломатлигига, иқтисодга, таълимга ва деярли барча соҳаларга ўз таъсирини ўтказмай қолмаяпти. Хитойда пайдо бўлиб, бутун дунёга тарқалган бу касаллик юртимизда дастлабки қадамини ташлагандаёқ бундан ҳамма огоҳ этилди. Касаллик яширилмади ва бутун Республикада карантин ҳолати жорий этилди. Бу ҳам Президентимизнинг ҳозиржавоблик билан олиб борган доно сиёсати эди. Буни бошқа давлат раҳбарлари ҳам алоҳида эътироф этмоқда. Бу каби чуқур ўйлаб тезкорлик билан қарор қабул қилиш раҳбардан кўп маънода хушёрлик ва жуда катта масъулиятни талаб қилади.

Ф.Нитше раҳбарлик маҳорати ҳақида шундай деган эди: “Буюриш буйсунишдан кўра қийинроқдир” [1, 3.] Ҳақиқатан ҳам, қандай соҳа бўлмасин, муаммо қай даражада катта ё кичик бўлмасин, унинг олдини олиб, ечимини топиб бутун масъулиятни ўз зиммасига олган ҳолда топшириқларни беришнинг ўзи мушкул вазифадир.

Шарқ мутафаккирларидан бири Кайковуснинг “Барча дониш ва хунарнинг сармоясини: адаб, тавозеъ, ҳаё, пок диллик, парҳезкорлик, беозорлик, сабр ва матонатликдур. Лекин кўп вақтлар бўлурки, шарм кишига зарар етказур. Шундай шармли бўлғилки, бу ишингга халал етқармасин, нединким, кўп вақтлар бўлурки, бершармлиқ билан мақсуд ҳосил

булур... Кўп кишилар булурки, шарм қилиб ўзларининг барча максудларидин айрилулар. Сен ул миқдорда шарм қилгилки, бу имон субути ҳосилига сабаб бўлсин. Ўзингга зарар ва зиён етказур даражада шарм қилмагил..” [2, 37.] Кайковуснинг ушбу пурхикмат сўзлари юқорида келтирилган фикрларимизни тасдиқлайди.

Отабек Ҳасановнинг ўз номи ўзи билан “Лидерлар китоби”да ҳозиржавоблик, тезкорлик ва унинг раҳбар фаолиятида тутган ўрни канчалар аҳамиятли эканлигини таъкидлаш мақсадида ижтимоий тармоқлардан ота-бола мулоқотидан олинган куйидаги диалог келтирилади:

– Дада, ҳаммасига тушундим, масалан, мен бирон нимага эришишни хоҳласам, ўйлаб ўтирмай, дарров ишга киришим керак, шундайми?

– Шундай, ўғлим. Тезкорлик бўлмаса, энг арзимас нарса ҳам орзу-мақсадингга халал бериши мумкин... [7, 257.]

Хулоса сифатида айтишимиз жоизки, бугунги куннинг раҳбари ўзининг ташаббускорлиги, доимо янги имкониятларни излаб топиши, ҳар бир вақтдан унумли фойдаланиши, нутқида ва олиб бораётган фаолиятида ҳозиржавоблик, тезкорлик билан доимо олдинга интилиши зарур.

Адабиётлар :

1. Ёўлдошев М, Назарзода Н. Раҳбар психологиясида ахлоқ. – Тошкент: ШАРК, 2010.
2. Кайковус. Қобуснома. – Тошкент: Ўқитувчи, 1986.
3. Муминов, С., Эҳсонова, М. ТИЛ, ТАЪЛИМ, ТАРЖИМА халқаро журнали. Международный журнал ЯЗЫК, ОБРАЗОВАНИЕ, ПЕРЕВОД. INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE education, translation. Volue 2. Issue 4.2021 4(2), 90-67.
4. Mo‘minov, Sh.S. (2022). Memuar, bag‘ishlov va marsiyalarda rahbar muloqot xulqiga xos qirralarning namoyon bo‘lishi. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(9), 689-694.
5. Муминов, Ш.С. (2022). Раҳбар нутқининг таъсир ўтказиш усуллари. Central Asian Research Journal For Interdisciplinary Studies (CARJIS), 418-426.
6. Темур тузуклари. – Тошкент: Фафур Фулом номидаги нашриёт-матбаа бирлашмаси, 1991.
7. Хасанов О. Лидерлар китоби. – Тошкент: Muharrir nfshriyotti, 2020.
8. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Беш жилдли. 5- жилд. – Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий наширёти, 2008.
9. Интернет маълумотлари. – xabar.uz.

	LANGUAGE	
Isomova G.	MAQSUDA ERGASHEVA IJODIDA QO'LLANILGAN RANG BILDIRUVCHI LEKSEMALAR	99
Mo'minova M.	"SUV" LEKSEMASINING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI	102
Maxmudova O.	O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA BO'G'IN VA UNING TIPLARI YUZASIDAN OLIV BORILGAN IZLANISHLAR	105
Otaboeva M.	БАДИЙ ТАРЖИМАДА СУЗ ҲИЙНЛАРИНИ ҚАЙТА ЯРАТИШ МУАММОСИ	108
Yokubboyeva U.	INTERVYU SARLAVHALARI HAQIDA	111
Xolmatova D.	ОЙЛАДА МУОМАЛА МАДАНИЯТИ ВА УНИНГ ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ МАҚОМИ	114
Юлдашев А.	СУЗНИНГ ИФОДА КУДРАТИ	118
Пазилова З.	ЎЗБЕК ВА НЕМИС ХАЛҚЛАРИДА БОЛАЛИК ДАВРИГА ХОС БЎЛГАН УРФ-ОДАТ ИФОДАЛОВЧИ ЛЕКСИК ИФОДАЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	122
Убайдуллаев Х.	НЕМИС ТИЛИГА ОИД ФРАЗЕОЛОГИК БИРЛИКЛАР, МАҚОЛ ВА МАТАЛЛАРНИ ОНА ТИЛИДА ИФОДАЛАШ	125
Камолова У.	АЛИШЕР НАВОЙЙ ҲАЗАЛЛАРИДА АЙРИМ ФИТОНИМЛАРНИНГ РАМЗИЙ ИФОДАСИ	128
Berezovskaya R., Rasulova Z.	ISSUES STUDYING MEDICAL TERMINOLOGY IN MEDICAL UNIVERSITIES	131
Gulyamova Sh.	BADIY ASARLAR TARKIBIDAGI MONOLOGIK DISKURSNING INTENSIAL VA PRAGMATIK XUSUSIYATLARI	134
Бурханова М.	НОВЕРБАЛ ВОСИТАЛАР ТАДҚИҚИГА ДОИР	138
Кахарова Ш.	МУЛОҚОТ ХУЛҚИГА ТАБИЙ ВА ИЖТИМОЙ МУҲИТНИНГ ТАЪСИРИ	141
Tursunova D.	ASSOTSIATIV MUNOSABAT VA UNING TALQINI	146
Karimjonova M.	LISONIY VOSITALARNING SEMIOTIK VA ANTROPOSENTRIK TADQIQI	149
Mahmudova M.	BOLALAR NUTQINI O'STIRISHDA BOG'LANISHLI NUTQ TUZISHNING AHAMIYATI	153
Soliyeva Z.	BELGI BILDIRUVCHI LEKSEMALARNING O'RGANILISHI	158
Abdulaxatova X, Alimova Z.	INGLIZ TILI SO'Z YASALISHI TIZIMIDA DERIVATSION FORMANTLAR	162
Bannobova M.	O'ZBEK XALQ MAQOLLARIDA QARINDOSHLIK TERMINLARINING QO'LLANISHI HAQIDA	165
Urinboyeva D.	LINGVOKULTUROLOGIYANING FAN SIFATIDA SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI	169
Мўминов Ш., Мадаминава С.	РАҲБАР НУТҚИДА ХОЗИРЖАВОБЛИК	173
Sotvoldiyeva S.	XALQ DOSTONLARIDA QO'LLANILGAN MAVHUM OTLAR HAQIDA	176
Аҳмадбекова Ш.	КАЛИМАҲОЙ ВОМИИ ТУРКЎ-ЎЗБЕКЎ ДАР ТАРКИБИ ЛУҒАВИИ ЗАБОНИ ТОЧΙΚЎ	182
Halimjonova M., Abdurahmonov A.	BADIY ASARNING LINGVOPOETIK TADQIQI XUSUSIDA	185
Saidova F.	LUG'ATLARDA SINONIM LEKSEMALARINING TALQINI	189